

1960. december: Algéria fellázadt

Kategória: [2020. december](#)

Írta: Mathieu Rigouste

Hat évnyi konfliktust követően az algériai városok muzulmán lakói hirtelen tömegesen az utcára vonultak, hogy függetlenségüket követeljék. Az 1960. decemberi békés tüntetések meglepték mind a francia hatóságokat, mind az algériai nemzeti felszabadítási frontot (FLN). Az elnyomás ellenére a mozgalom megakadályozta de Gaulle elnököt, hogy a függetlenségükért harcolók érdekeivel ellentétes politikai megoldást kényszerítsen ki.

A 2019 februárja és 2020 márciusa között Algériát megrázó tömeges tüntetéseket a Covid-19-világjárvány hirtelen megakasztotta, pedig egy kevésbé ismert, nagy jelentőségű eseményre emlékeztettek. Hatvan évvel ezelőtt, általános meglepetésre, akkor, amikor Párizs azt állította, hogy végleg megtörte a Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) bal szárnyát alkotó Nemzeti Felszabadító Hadsereget (ALN), az algériai városokban a gyarmatosítottak ezrei vonultak az utcára, hogy követeljék a függetlenséget. 1960 decemberében a nyomortelepek és bádoggvárosok lakóit, gyakran az öregeket, de sok nőt és gyermeket is megmozgató felvonulók életüket veszélyeztetve árasztották el az európai városnegyedeket. A megmozdulások kemény megtorlást vontak maguk után, amit a francia állam azóta sem ver nagydobra. De sikerült felforgatni a gyarmatosító rendszert, és a tüntetések hozzájárultak a függetlenség kikényszerítéséhez. Az akkori események jól mutatták a népi osztályoknak a nemzeti függetlenségért vívott harcban játszott szerepét.

A felkelésre akkor került sor, amikor Charles de Gaulle „harmadik utas” megoldás kimunkálása érdekében Algériába látogatott. Ahhoz hasonlóan, ahogy a szabadságát kivívó tizenöt szubszaharai országban, az államfő célja vazallus igazgatási rendszer létrehozása volt, amely Franciaország politikai és gazdasági érdekeit szolgálta volna. Az „Algériai Algéria” néven bevezetendő rendszer kialakítását megzavarták a tüntetések, amelyek gyakran felkelés formáját öltötték azokon a helyeken, ahol az államfő megjelent, de még az ország más részeiben is, majdnem tizenhárom héten át. De Gaulle kénytelen volt elkerülni a nagyvárosokat, a tervezettnél rövidebbre fogni látogatását, és tárgyalásokat kezdeni az FLN-nel.

A francia elnök körútja időben egybeesett azzal, amikor az ENSZ közgyűlés december 14-én megtárgyalta a gyarmati országok és népek függetlenségének biztosításáról szóló Nyilatkozatot, amit ugyanitt, december 19-én követett „Az algériai kérdésről” folytatott vita. A felkelések a világ minden újságírója szeme előtt zajlottak, és New Yorkban is visszhangot váltottak ki. A francia állam már nem mondhatta, hogy élvezzi az algériaiak többségének támogatását a kisebbségben lévő „terroristákkal” szemben. A Nyilatkozatot elfogadták, valamint azt a Határozatot is, amely úgy rendelkezik, hogy „az algériai problémának a szabad önrendelkezés alapján kell megoldódnia.”

A nép önigazgatása

1960. december 9-től kezdve Aïn Témouchent-ben és Tlemcenben, majd december 10-én Oránban és Algírban a tüntetőknek szembe kellett nézniük az európaiak erőszakos fellépésével, akik rátámadtak a gyarmatosítottakra az utcán, és megpróbálták egészen az arabok lakta városrészekbe is betörni. A Francia Algéria Frontra (Front de l'Algérie française, FAF) támaszkodó ultrák elutasították még a gondolatát is a függetlenségnek, és államcsínyre készültek, hogy egyfajta apartheidet kényszerítsenek ki. Az erőszakos cselekmények önvédelmi válaszreakciókat váltottak ki a szegregált városnegyedekben. A több nagyvárosban hamarosan kialakult óriási felvonulások magukkal vonták

az európaiak elmenekülését, és amikor a tiltott városközpontok felé vették az irányt, megütköztek a rendőrséggel, katonasággal és az FAF-kommandókkal. A lakosság tömegei elárasztják a rendőrségi barikádokat, énekelnek, és politikai jelszavakat skandálnak, illetve molinókon hirdetik a „Muzulmán Algéria”, vagy a „Tárgyalni kell az FLN-nel” jelszavakat. Most először jelenik meg tömegesen az algériai zászló.

1960. december 1-én Algír Belcourt negyedében több mint tízezer algíri férfi és nő foglalja el az utcákat az erős megtorlás ellenére. Délután de Gaulle engedélyezi a hadseregnek, hogy tüzet nyisson. A katonaság a főváros több városnegyedében és több nagyvárosában löni kezd. A francia állam hivatalosan 112 halottat ismer el december 6–9. között, akik mind fegyvertelen civil férfiak és nők. Az eseményekről végzett kutatásaink alapján legalább 260 ember esett áldozatul a rendőrségnek, a hadseregnek és a francia civileknek december 9-én Ain Témouchentben és január 6-én Tiaretben.

A tüntetésekkel megszűnik a mindent eldöntő algíri csata (1957–1958) és az FLN összeomlásának mítosza. „A felforgatás és az »erőszakos tömeg« szakértői számára ez az időszak valójában az elveszett illúziók kora” – írja Henri Alleg újságíró,^[1] aki *La Question [A kérdés]* c. művében^[2] az elsők között ítélte el a francia katonák által elkövetett kínzásokat. Gillo Pontecorvo *Az algériai csata* filmjébe (1966) bevágott utolsó kockákon az 1960-as tüntetések képeit adja közre, hogy megmutassa, hogy az FLN algíri balszárnyának lefejezése ellenére – Jacques Massu tábornok ejtőernyősei által – a függetlenség eszméje nem halt meg.

A tüntetések végül enyhítették az illegális fegyveres harcosokra gyakorolt katonai nyomást, és lehetővé tették, hogy újra szerveződjenek. Ezzel nem csupán azt mutatták meg, hogy újra tudnak szerveződni, hanem azt is, hogy kezükbe veszik a függetlenségi harc irányítását. A gyarmatosító és katonai szélsőjobb által szervezett puccs terve is dugába dőlt.

A megmozdulások első soraiban a kezdetektől fogva nagy létszámban vannak jelen nők és gyermekek. „A nők a forradalom kezdetétől fogva részt vettek a sebesült maquisard-ok ápolásában és ellátásában. A tüntetéseken teljes mértékben bevetették magukat” – emlékezik Messaouda Chader, aki gyermekként élte meg az 1960-as eseményeket. Ain Témouchent, Oran, Alger, Annaba és Constantine városokban tizenéves lányok és fiúk önszerveződő csoportjai készítettek zászlókat és transzparenszeket, titokban kihelyezték ezeket egy-egy rendőrőrs épületére, vagy összejöveteleket szerveztek.

Ahogy megtörte a gyarmatosító rendszer kereteit, egyre határozottabban alakul ki az „algériai nép” profilja. Európaiakkal ütköznek össze, de énekelnek és táncolnak is. Visszaveszik az elfoglalt utcákat, újra birtokba veszik a városokat, és ezzel elkezdik a függetlenség életét élni. A mindeddig gyarmatosítók által uralt idegek és izmok szabadulnak meg, Frantz Fanon *Les Damnés de la terre [A föld rabjai]* szavaival.^[3] Malika Rahal történész készülében lévő munkája megmutatja, hogy ez a folyamat egészen 1962 nyaráig, a hivatalos függetlenségig fennmarad.

A rendfenntartó erők által körbezárt városnegyedekben az algériai nők és férfiak közétkeztető pontokat hoznak létre, élelmiszert osztanak, és szervezik az újságírókkal való találkozásokat, független és titkos ápolási helyeket hoznak létre. Egy független Algéria van kialakulóban a kollektív tevékenységeknek a révén, amely a nép önrendelkezésének keretében működik.

Azok a tanúvallomások, amelyeket összegyűjtöttünk, megmutatják, hogy ezek a látszólag spontán felkelések valójában a százharminc éves gyarmatosítás idején kialakult ellenállásban gyökereznek, majd a hatéves függetlenségi háborúban erősödnek meg. „Kollektív tevékenység volt, nem egyes személyek cselekvése. December 11-e nem egy személy, hanem egy nép műve” – húzza alá Musztafa Szaadi, azon gyerekek egyike, akik a Belcourt városrész szupermarketje felgyújtásával hozzájárultak az algíri felkelés kiérettüléséhez. A felkelők elmondják, hogyan alakult ki a mélyben politikai mozgalom – a városnegyedekben, közös sportesemények során, a dalokban és más kulturális formákban, a kölcsönös segítségnyújtásban, a ravasz fordulatokban, az önvédelemben és a napi elnyomással szembeni ellenállás változatos formáiban. James C. Scott antropológus alaposan elemezte „az ellenállás különféle formáinak nagy változatosságát, amelyek még nem nevezték

magukat ellenállásnak. Minden csoport a helyzetének megfelelő titkos értékeléseket hozott létre az elnyomókkal szemben, amelyekben a hatalom bírálatát fogalmazták meg”.^[4] Az 1960-as év decemberi eseményei ebbe a hosszú folyamatba illeszkedtek.

A felkelést Földközi tenger mindkét oldalán, de az egész világon is igen keveset tanulmányozták. Erről a kérdésről nem írtak diplomamunkát, nem készült róla tudományos társadalomtörténelmi elemzés egészen az ideig, kivéve a Naqd algériai folyóirat különszámát,^[5] amely az ötvenedik évforduló alkalmával jelent meg. Francia részről ezek a megmozdulások egyszerűen eltűntek a hivatalos történelemből. Elfelejtették ezeket, ugyanúgy mint a mozgalom ellen bevetett brutális fellépést is.

Algériában létezik egy hivatalos megemlékezés, még ha nem is nemzeti ünnepként, mint november 1-je, amely az 1954-ben kirobban függetlenségi háborúra emlékezik. Ahogy fokozatosan kiépül az FLN-állam, kialakul a hivatalos verzió, ez a december 11-i algíri eseményekre koncentrál, és arra az „algériai népre” emlékezik, amely teljesen egységesen reagált az FLN felhívására. A korábbi Belcourt (ma Belouizdad) városrészben December 11. Múzeum létesült 2010-ben ott, ahol az események zajlottak. Minden évben megemlékezéseket tartanak itt. A hivatalos személyiségek mellett néhány szemtanú is szót kap a megemlékezések során, a korábbi harcostársak pedig a helyi futballcsapat, a Chabab Riadhi de Belouizdad (CRB) kávéházában idézik fel emlékeiket. Ma az ország számos részén iskolákat és városnegyedeket neveznek el a tüntetések emlékére, és azok röviden az iskolai történelem órákon is szóba kerülnek. De a forradalom után születettek nagy része, ha megkérdezzük, nem sokat tud róla, távolságot tartva a forradalom állami értékelésétől. Daho Djerbal történész szerint „mind a történelemkönyvekben, mind az állam által támogatott kiadványokban úgy beszélnek az eseményekről, hogy forradalmi természetüket elmismásolják”^[6]

Az algériai háborús emlékezetben számos fikció kering ebben a témában A gyarmatosító szélsőjobb azt állította, hogy a tüntetéseket az FLN irányította, és azt is, hogy de Gaulle a maga céljaira manipulálta azokat. A katonai, államigazgatási és sajtóarchívumokban, valamint hét éven át számos független tanúval személyes beszélgetések során folytattunk kutatásokat a témában. A katonai-rendőri szolgálatok pszichológiai akciók keretében „testvériségi tömörüléseket” próbáltak szervezni számos városban, és igyekeztek összehozni legalább egy algíri tüntetést, de ez nem valósult meg, és sohasem sikerült a maguk hasznára fordítani az eseményeket.

Éppen ellenkezőleg: a felkelés megállítására a gyarmatosító hatalom ellentüntetésekhez és az erőszak eszközéhez nyúlt. Néhány mudzsáhid [harcos] maga is állította, hogy az FLN készítette elő a megmozdulásokat. De vezetői tanúsága szerint az FLN nem is látta előre ezeket, s még ha Algírban volt is egy kialakulóban lévő ellenállási hálózat, azt nem ők szervezték. Algírban és néhány nagyvárosban, ahol maradtak aktív FLN-tagok, ezek inkább a felvonulások rendjének megőrzésével és az Algériai Köztársaság Ideiglenes Kormányának támogatását szolgáló szlogenek megfogalmazásával segítettek. A Tuniszban székelő Ideiglenes Kormány onnan és aggodalommal figyelte az eseményeket, mert attól tartott, hogy a gyarmati hatóságok manipulálják a tömegeket. 1960. december 16-án Ferhát Abbász ideiglenes elnök arra kérte a tüntetőket, hogy hagyják el az utcákat, és térjenek haza. Nem hallgattak rá, és a tüntetések számos városban folytatódtak, az elkövetkező napokban elérték Batna, Béchar, majd Tiaret városokat.

Így azután, az algíri csata után három évvel a gyarmatosított népnek sikerült kezébe vennie a forradalmi folyamatot. A nép jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy kivívja a függetlenséget azzal, hogy szabotálta a gyarmatosító hatalomnak a gyarmatok felett gyakorolt mechanizmusait. Az önszerveződés különböző formái lehetővé tették, hogy december 11-én és azt követően az algériai társadalom átalakuljon egy „önigazgatási” folyamatban, amely folytatódott a függetlenség első éveiben, de végül ezt a kísérletet elnyomta a kialakuló algériai állam.

A tavalyi megmozdulásokban, a Hirakban, úgy tűnt, hogy feltámadt, bár más formában a nép lendülete.

Mathieu Rigouste kutató szerzője az *Un seul héros, le peuple. La contre-insurrection mise en échec par les soulèvements algériens de décembre 1960* [A nép az egyetlen hős. Az 1960 decemberi algériai felkelések által megbuktatott reakció] könyvnek (Premiers Matins de novembre Éditions, Párizs, 2020).

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[1] Henri Alleg (sous la dir. de): *La Guerre d'Algérie, tome III : Des complots du 13 mai à l'indépendance. Un État vient au monde* [Az algériai háború, III. kötet, Május 13-tól, az összeesküvésektől a függetlenségig. Egy állam jön világra]. Temps actuel, Párizs, 1981.

[2] Henri Alleg: *La Question* [A kérdés]. Éditions de Minuit, Párizs, 1958.

[3] Frantz Fanon utolsó könyvéhez az algériai 1960 decemberi felkelések után fog hozzá.

[4] James C. Scott: *La Domination et les arts de la résistance. Fragments du discours subalterne* [Az elnyomás és az ellenállás művészete. Az alávetettek diskurzus-töredékei], Éditions Amsterdam, Párizs, 2009.

[5] 11 décembre 1960. Le Diên Biên Phu politique de la guerre d'Algérie [1960 december 11: Algéria politikai Diên Biên Phuja], *Naqd*, Algír, 2010.

[6] Mélanie Matarese: Daho Djerbal, historien : “Il reste peu de choses du 11 décembre 1960” [Daho Djerbal történész: Kevés dolog maradt fenn 1960. december 11-ről], *Visa pour l'Algérie*, 12 décembre 2010

- [gyarmatosítás](#)
- [arab országok](#)
- [osztályharc](#)